

Boekbesprekingen

Onder redactie van Prof. Dr. A. Querido en Dr. J. Roos: *Controversen in de geneeskunde*. Deel I (329 pag.) en deel II (343 pag.). Wetenschappelijke Uitgeverij Bunge, Utrecht 1980. Prijs per deel f 75,—.

Controversiële kwesties in de geneeskunde zoals b.v. het nut van bevolkingsonderzoek bij de vroege herkenning van ziekte; maagzweren opereren of internistische behandeling toepassen; verband tussen atherosclerose en voeding of hypertensie en zoutgebruik en vele andere controversiële onderwerpen worden in deze boeken aan de orde gesteld. De snelle ontwikkelingen in de geneeskunde, de introductie van nieuwe behandelingswijzen, de moderne meetmethoden en de statistiek, maar ook gewijzigde opvattingen over gezondheid en ziekte maken het de doorsnee medicus niet eenvoudig tot een oordeel te komen. En hij komt nog meer in de problemen wanneer hij leken moet uitleggen wat, in een bepaald geval, de beste benadering van het ziekteproces is.

De redactie heeft het gewaagd in deze complexe materie enige ordening aan te brengen. Daarin is zij zeker geslaagd. Tegelijkertijd, en zij geeft dat zelf ook aan, blijkt steeds weer dat vrijwel iedere controversie is te herleiden naar kwesties van algemeen-methodologische aard. Dat heeft als consequentie dat oplossingen niet worden geboden en dat maakt, dat de lezer die oplossingen verwacht, teleurgesteld wordt.

Toch is deze teleurstelling niet terecht. De aard van deze boeken is vooral gelegen in het feit dat het medici en andere geïnteresseerden mogelijk wordt gemaakt zich een mening te vormen over een aantal controversiële onderwerpen. Zodoende vormen beide delen een voortreffelijk voorbeeld van wetenschapsvoorlichting.

De boeken zijn opgebouwd uit drie gedeeltes. In het eerste gedeelte, 'Achtergronden' genaamd, komen onderwerpen ter sprake zoals b.v. het natuurlijk beloop van de ziekte; de diagnostische waarde van de anamnese; het placebo-effect en endorfinen; een eenvoudig voorbeeld van kosten-batenanalyse bij de diagnostiek; het beslissingsproces in de geneeskunde; kwaliteitsbevordering van het medisch handelen; de effectiviteit van diagnostische verrichtingen.

In het tweede gedeelte worden algemene controversen aan de orde gesteld. Deze betreffen de alternatieve geneeswijzen, de functionele klachten en de problematiek van screening, toegelicht aan het voorbeeld van het cervix-carcinoom.

Het derde gedeelte behandelt de speciale controversen. Dit deel is zeer uitgebreid en bevat 22 hoofdstukken; enige onderwerpen zijn: wel of niet tonsillectomie; acute

hepatitis en bedrust; adipositas, vraatzucht of vetcel.

Over de inhoud van de hoofdstukken wil ik, gezien mijn onbekendheid met veel onderwerpen, geen oordeel vellen. Voor mij waren vooral boeiend de eerste twee gedeeltes en deze raad ik iedere, in wetenschapsvoorlichting geïnteresseerde, tandarts aan te lezen.

Mijn enige kritiek betreft vooral de leesbaarheid van veel hoofdstukken. Mij dunk, dat ook veel medici moeite zullen hebben met de vaak ingewikkeld geconstrueerde zinnen en het vele vakjargon. Misschien zou een dergelijk boek gebaat zijn met de adviezen van een wetenschapsjournalist, die immers is getraind in het vertalen van wetenschappelijke resultaten in een wat eenvoudiger taal.

M. A. J. Eijkman

Onder redactie van J. F. Orlebeke, P. J. D. Drenth, R. H. C. Janssen, C. Sanders: *Compendium van de psychologie*. Deel I. Psychologie en wetenschapstheorie: psychologie en wijsgerige antropologie: hoofdstromingen in de psychologie. 176 pag. Coutinho B.V., Muiderberg 1981. Prijs f 25,—. ISBN 90 6283 5546.

Dit boek is het eerste uit een uit tien delen bestaand compendium dat een breed overzicht wil geven over het gehele veld van de psychologie. Het is geschreven door een aantal docenten in de psychologie van de Vrije Universiteit en kan gedeeltelijk, zoals in de inleiding wordt opgemerkt, worden opgevat als de neerslag van een stuk onderwijs zoals dat thans aan eerstejaarsstudenten psychologie wordt gegeven. De samenstellers van het compendium hebben allen in de hedendaagse psychologie een zekere faam. Dat houdt in dat hier gelukkig ook voor niet-psychologen, verantwoord 'voer' wordt aangeboden. Een Nederlandstalig standaardwerk over de psychologie betekent een novum en als zodanig kan men zich bevoorrecht prijzen dat de redactie zo'n voortvarend initiatief heeft durven nemen.

Dit eerste deel, dat er zeer verzorgd en fraai geïllustreerd uitziet, bespreekt enige achtergronden en stromingen van de psychologie. In deel I, geschreven door Sanders, komen onderwerpen aan de orde zoals dagelijkse kennis en wetenschappelijke (psychologische) kennis; definities van psychologie; de relatie van de psychologie met andere wetenschappen en de methoden van kennisverwerving in de psychologie. In het tweede deel, hiervan is de auteur Van Olst, wordt aandacht besteed aan opvattingen over het mensbeeld en het probleem van lichaam en ziel. Deze vraagstukken worden zowel benaderd vanuit de ontwikkeling van de cultuur als vanuit het mo-

derne fysiologisch/psychologisch onderzoek. Hier wordt het terrein in kaart gebracht vanuit historische en fundamenteel-methodologische gezichtspunten.

Nu is het, voor een niet-psycholoog maar wel zeer in de psychologie geïnteresseerde recensent, niet makkelijk een oordeel uit te spreken over een dergelijk boek. Maar aangezien dit boek vooral ook voor eerstejaarsstudenten is geschreven kan zeker een oordeel worden gegeven over de begrijpelijkheid ervan. En dan moet mij van het hart dat de gebruikte taal en het begripenkader vaak even duister is als het complexe menselijk gedrag dat de schrijvers plegen te bestuderen. Dit boek lijkt meer geschreven voor psychologen, mensen die hun academische opleiding al achter de rug hebben, dan voor beginners die hun eerste schreden op dit terrein nog moeten zetten. Tegelijkertijd moet worden opgemerkt dat de problemen die in dit boek aan de orde worden gesteld ook dikwijls uiterst ingewikkeld, abstract en omstreken zijn en dat maakt eenvoudig taalgebruik niet altijd mogelijk.

Hoewel in veel gevallen 'technische' termen worden uitgelegd blijven een aantal begrippen onverklaard. Om een voorbeeld te noemen. In deel II, de paragrafen 2 en 3, wordt een aantal gedachten ontwikkeld over het begrip 'mensbeeld'. Nagelaten wordt echter aan te geven wat de auteur nu precies met deze term bedoeld. Het begrip is natuurlijk zo in de psychologie geworteld dat men er vermoedelijk niet eens aan heeft gedacht het uit te leggen. In een tweede druk zou het gewenst zijn, voor de beginners in het vak, een verklarende begrippenlijst op te nemen, een lijst die nu node door mij werd gemist.

Ondanks deze opmerkingen staat er voor geïnteresseerde tandartsen veel interessants in dit boek. Trouwens iemand die dagelijks met mensen bezig is behoort op zijn minst enig inzicht te hebben in het complexe vraagstuk van het menselijke gedrag en daartoe kan dit gehele compendium een aanzet geven. De gedachten over de psychologie van de informatieverwerking (blz. 124) waarin de computer model staat voor de wijze waarop het menselijke gedrag tot stand komt, zijn zeer lezenswaardig. Dit geldt ook voor de paragraaf over de verhouding van lichaam en ziel en het hoofdstuk waarin geprobeerd wordt de vraag te beantwoorden wat wetenschap is. Samenvattend zou ik willen vaststellen, dat dit eerste deel een degelijke indruk maakt waarin een duidelijke ordening aanwezig is over het terrein van de psychologie. Hoewel het boek niet makkelijk leest heeft het zeker nieuwsgierigheid opgewekt naar de andere delen die gezien hun inhoud ook voor tandartsen zeer nuttige informatie kunnen opleveren.

M. A. J. Eijkman

Onder redactie van J. F. Orlebeke, P. J. D. Drenth, R. H. C. Janssen, C. Sanders: *Compendium van de psychologie*. Deel 3. Psychologie van het leren, kennisrepresentatie, taal en psychologie, psychologie van het denken. 305 pag. Prijs f 44,50. ISBN 90 6283 570 8. Deel 4. Motivatie, emotie en stress, psychosomatiek, biologie van mentale processen. 328 pag. Prijs f 48,50. ISBN 90 6283 559 7. Deel 7. Sociale psychologie, arbeids- en organisatiepsychologie. 176 pag. Prijs f 25,—. ISBN 90 6283 558 9. Uitgeverij Coutinho B.V., Muidenberg 1981/1982.

Evenals het eerste deel bevatten ook deze delen weer enorm veel informatie, zien zij er zeer verzorgd uit en is het taalgebruik wat moeilijk.

Hoewel deze boeken in de eerste plaats bestemd zijn voor studenten in de psychologie, is er ook voor anderen veel uit te leren. De belangrijkste les voor niet-psychologen is het steeds weer terugkerende thema dat er voor bepaalde fenomenen geen eenduidige theoretische verklaringen bestaan. Bijvoorbeeld leren of leerprocessen zijn niet te verklaren vanuit een theorie. Het is waarschijnlijk dat er verschillende typen leerprocessen zijn en de vraag of leren bij dieren hetzelfde verschijnsel is als bij mensen is nog steeds niet beantwoord. Ook voor fenomenen als motivatie, emoties, stress, taal etc. zijn diverse verklaringen aanwezig.

De auteurs slagen er veelal in een min of meer duidelijk overzicht te geven van de verschillende wetenschapstheorieën. Daarin ligt vooral de waarde van deze boeken.

Tandartsen zouden veel nuttige informatie kunnen opdoen uit deze boeken. Het hoofdstuk over psychosomatiek b.v. is heel leerzaam al was het maar om enige gepopulariseerde ideeën over de relatie tussen bepaalde persoonlijkheidstypen en bepaalde ziekten (ulcus pepticum, reuma, astma etc.) wat te nuanceren.

Ook het hoofdstuk over emoties en stress geeft veel informatie. Het hoofdstuk over de sociale psychologie geeft een goed overzicht van de verschijnselen die zich voordoen in de wisselwerking tussen mens en zijn sociale omgeving.

Vanuit de voorlichtingskunde gereedeerd is het hoofdstuk over taal en psychologie interessant. Immers, taal dient meer doeleinden dan informatie-overdracht. De manier waarop mensen de betekenis van een taaluiting ontcijferen en wat zij er dan mee doen lijkt van direct belang voor de communicatie tussen tandarts en patiënt. Jammer is dat vooral dit hoofdstuk moeilijk leest.

Het is ondoenlijk voor een niet-psycholoog een gefundeerde kritiek op deze boeken te leveren. Daar zal ik mij dan ook niet aan wagen. Wel wil ik deze boeken, voor tand-

artsen die geïnteresseerd zijn in psychologie, van harte aanbevelen.

M. A. J. Eijkman

W. Rouwenhorst: *Om onze gezondheid; de rol van gezondheidsvoorlichting en -opvoeding (G.V.O.)*. 265 pag. Samson sociale en culturele reeks. Samson Uitgeverij, Alphen aan den Rijn/Brussel 1981. Prijs f 34,90.

Dit boek is een bewerkte en verkorte versie van het in 1977 door de auteur geschreven proefschrift 'Leren gezond te zijn'. De rode draad in dit boek wordt gevormd door de opvatting dat er van G.V.O. sprake is (waarbij G.V.O. beschouwd wordt als een educatieve interventie) zodra men probeert de mens actief te betrekken bij de oplossing van de eigen gezondheidsproblemen (of die van anderen) en die van zijn leefmilieu. De doelstelling is dan dat de mens beter in staat zal zijn eigen keuzen op het gebied van gezondheid te maken en zo zal leren gezond te zijn. Gezien de uitgebreide bespreking die in dit tijdschrift (85, januari 1978, blz. 17) aan het eerder genoemde proefschrift is gewijd wordt hier volstaan met een paar korte opmerkingen. Het nieuwe boek bestaat uit vier delen. In deel I staat een theoretische bespreking van G.V.O. centraal. Het betreft hier vooral een beschouwing waarbij de G.V.O. grotendeels vanuit de sociologie wordt benaderd.

Deel II geeft een overzicht van de relatie van de G.V.O. met verschillende wetenschappen en wetenschapstoepassing. In deel III wordt het thema van een wat meer praktische kant benaderd, terwijl in het laatste deel vragen aan de orde komen over G.V.O. als beroep en wetenschap. Hoewel het boek, vergeleken met de eerste (proefschrift) versie uit 1977 beter toegankelijk is geworden, leest het toch nog niet gemakkelijk. Misschien komt dat door de grote hoeveelheid informatie en ideeën. Misschien ook door de gebruikte terminologie. Ook nu nog is het voor mij moeilijk een voorstelling te maken van de kernbegrippen die in het boek aan de orde worden gesteld. G.V.O. is voor de auteur een gezondheids-educatieve interventie waarbij sprake is van een participatie-wervende functie.

Een andere opmerking is dat de auteur het begrip verantwoordelijkheid nogal eens gebruikt. Hoe moet men zich die menselijke verantwoordelijkheid voor de eigen gezondheid voorstellen en wat is daarbij de rol van de G.V.O.? Dit vraagstuk wordt in het boek helaas niet uitgewerkt. Dat is jammer omdat enige duidelijkheid en ordening rond het vraagstuk van de verantwoorde-

lijkheid van de mens voor de gezondheid bepalend kan zijn voor de mogelijkheden van de G.V.O. Ondanks deze kritische opmerkingen is dit boek, voor iedereen die zich in ons land beroepshalve met G.V.O. bezighoudt een noodzaak. Ook voor tandartsen die geïnteresseerd zijn in G.V.O. bevat dit boek veel wetenswaardigs.

M. A. J. Eijkman

R.H.B. Allard: *Non-odontogenic cysts of the oral regions*. Academisch proefschrift Vrije Universiteit te Amsterdam. 239 pag. Drukkerij Los B.V., Naarden 1982.

Naast de regelmatig voorkomende odontogene kysten, komen in het oro-faciale gebied ook de niet-odontogene kysten voor. Zij vormen een zeer heterogene groep met betrekking tot hun etiologie, klinische verschijningsvorm en behandeling. Bovendien gaat het om tamelijk zeldzame aandoeningen, behalve in gevallen van mucosale antrumkysten. De laatste groep blijkt zeer frequent voor te komen.

De schrijver van dit als proefschrift verschenen boek heeft het aangedurfd om in een overzicht vrijwel alle bestaande literatuur over dit onderwerp weer te geven en is er ook in geslaagd het in een ordelijke indeling te presenteren.

Alle aspecten betreffende de vaak gecompliceerde embryologie, etiologie, pathogenese, histologie, terminologie en klinische verschijningsvorm worden behandeld. Daarenboven worden er enkele eigen gevallen besproken en de informatie die daaruit voortvloeide toegevoegd aan het reeds bekende.

Voor de algemeen-practici is vooral het hoofdstuk over de mucosale antrumkysten van belang. Deze afwijking blijkt zeer vaak zichtbaar te zijn op de panoramische röntgenfoto's. De opgaven variëren van 1,4% tot 9,6%. Klinische betekenis heeft deze waarneming evenwel nauwelijks omdat door deze kysten slechts zelden klachten worden veroorzaakt. Behandeling is dan ook bij uitzondering geïndiceerd.

De meeste hoofdstukken in dit boek zijn in artikelvorm reeds verschenen in de internationale literatuur of worden spoedig gepubliceerd. Het is daarom verwonderlijk en ook betreurenswaardig dat de stijl van dit boek en het taalgebruik zeer matig zijn. Dit zal de leesbaarheid voor de Engelstalige collega's ongetwijfeld in sterke mate ongunstig beïnvloeden.

Voor de vermoedelijk kleine groep van geïnteresseerden bevat dit overzicht echter een veelheid van gegevens en om die reden kan het dan ook van harte worden aanbevolen.

P. J. W. Stoeltinga

A. Herforth: *Traumatische Schädigungen der Frontzähne bei Kindern und Jugendlichen im Alter von 7 bis 15 Jahren*. 140 pag., 101 afb., 36 tab. Quintessenz Verlags-GmbH, Berlin 1982. Prijs DM 120,—.

De auteur beschrijft de resultaten van een jaren durende studie over de frequentie, behandeling en resultaten van fronttraumata. De uitgeverij Quintessenz heeft dit proefschrift uit de 'Poliklinik und Klinik für Zahn-, Mund- und Kieferkrankheiten der Universität Düsseldorf' uitgegeven op een wijze zoals dat van haar verwacht mag worden: uiterst verzorgd met een fraaie typografie en goede illustraties.

Herforth baseert zijn resultaten op een onderzoek bij 506 patiënten met in totaal 1037 traumatisch beschadigde tanden. Hij verdeelt zijn hoofdstukken volgens de klassieke WHO-classificatie en beschrijft vervolgens op een grondige, maar monotone manier de ontstaanswijzen, verschijningsvormen, behandelingsmogelijkheden en resultaten van de diverse kroon- en wortelfracturen, luxaties en avulsies.

Het boek heeft derhalve veel weg van het onnavolgbare handboek van J. O. Andreasen 'Traumatic Injuries of the Teeth', waarvan onlangs de tweede druk is verschenen. Vergelijking tussen dit boek en

het proefschrift van A. Herforth valt in het nadeel van de laatste auteur uit. Dit komt vooral omdat Andreasen meer onderwerpen behandelt, dit uitvoeriger en overzichtelijker doet en de prijs niet meer dan enkele gulden verschilt.

Het proefschrift van A. Herforth is voor de geïnteresseerde tandarts of kaakchirurg een zeer aanbevelenswaardige aanvulling op de al bestaande literatuur op dit gebied. Wie echter een goed boek zoekt over traumatische beschadigingen van frontelementen kan beter het boek van J. O. Andreasen kopen.

J. A. Baart

Excerpta odontologica

Correspondentie deze rubriek betreffende te richten aan:

A. C. Lamers, Rijksweg 217,
6582 AA Heumen.

Sectie III Conserverende tandheelkunde

1643. Die Auswirkung verschiedener Komposite und von Amalgam auf die Gingiva.

N. S. Samaha. Dtsch Zahnärztl Z 37:339, 1982.

De opvatting dat de cervicale begrenzing van een vulling altijd gelegen moet zijn onder de gingivazoom berust op Black's voorschriften betreffende de 'extension for prevention'. De uitbreiding van de preparatie tot onder de gingiva vermindert weliswaar de kans op het ontstaan van secundaire cariës, maar tevens wordt onvermijdelijk schade toegebracht in het gebied van de sulcus, en zelfs een perfect afgewerkte en gepolijste vulling veroorzaakt chronische irritatie van de gingiva (Sectie III, nrs. 1314-1316, jan. 1975). Deze bezwaren zijn zo zwaarwegend gebleken dat thans de voorkeur wordt gegeven aan supragingivale vullingsranden, en meer wordt vertrouwd op het effect van cariëspreventieve maatregelen en mondhygiëne-instructie.

Natuurlijk is een subgingivale vullingsrand onvermijdelijk als de carieuze laesie zich tot onder de gingivazoom heeft uitgebreid. In dit onderzoek werd bij een aantal klasse V-vullingen die om deze reden waren aangebracht, de reactie van de gingiva onderzocht. Bij iedere patiënt diende de gingiva van een niet-carieuze element aan de contralaterale zijde als controle.

Als vulmateriaal werden conventionele (Adaptic en Concise) en microfijne composieten (Etic) gebruikt, alsmede een amalgaam (Luxalloy). Alle vullingen werden zorgvuldig afgewerkt en gepolijst. Vóór het aanbrengen van de vulling en na perioden van 15 dagen tot 6 maanden werd de ontstekingsgraad van de gingiva bepaald aan de hand van verschillende indexen, waarmee kleur, zwelling en bloeding konden worden geregistreerd. Alle vulmaterialen veroorzaakten in meerdere of mindere mate een ontstekingsreactie van de gingiva, amalgaam en het microfijne composiet het minst en Concise het meest.

Lamers - Heumen

1644. Hat die Mortalamputation der Milchzahnpulpa heute noch ihre Berechtigung?

E. M. Sobkowiak, E. Beetke, V. Beienengraber e.a. Zahn-Mund-Kieferheilkd 70:126, 1982.

De mortaal-amputatie is een endodontische behandelingsmethode waarvan is aangetoond dat de resultaten op langere duur onbevredigend zijn. Voor de toepassing in het melkgebit pleiten echter twee argumenten: de totale extirpatie en het vullen van de wortelkanalen levert in verband met de fysiologische wortelresorptie problemen op en de elementen behoeven slechts gedurende een beperkte tijd dienst te doen.

In dit onderzoek werd een honderdtal melkmolaren waarbij een mortaal-amputatie was uitgevoerd, twee jaar lang klinisch en röntgenologisch gecontroleerd. De elementen werden op twee verschillende ma-

nieren behandeld. Bij de helft werd, na devitalisatie met een paraform-bevattende pasta, op de wortelpulpae een amputatiepasta met paraform aangebracht (van vrijwel dezelfde samenstelling als de mumificatiepasta van Gysi). Bij de andere groep werden na de devitalisatie de kanaalingangen en de pulpakamer alleen afgesloten met een zinkoxyde-eugenolcement. Vermeldenswaardig is dat deze modificatie van de mortaal-amputatie in een Nederlands promotie-onderzoek al eerder werd toegepast (Klevant, zie dit tijdschrift, maart 1982, pag. 98).

Beoordeeld naar klinische en röntgenologische criteria kon 94% van de gevallen, gelijkelijk verdeeld over beide groepen, na twee jaar als geslaagd worden beschouwd. Histologisch onderzoek, dat bij een aantal gevallen kon worden verricht, bevestigde dit gunstige resultaat.

Bij de controles werd in het bijzonder gelet op de invloed die deze behandelingsmethoden zouden kunnen hebben op het verloop van de wortelresorptie. Door vergelijking met niet-behandelde controle-elementen in dezelfde mond kon een versnelde wortelresorptie worden aangetoond bij elementen waar de amputatiepasta was gebruikt. Bij de met zinkoxyde-eugenolcement afgesloten molaren werd wat dit betreft geen significant verschil geconstateerd met de controle-elementen.

Op grond van de resultaten van dit onderzoek achten de schrijvers de toepassing van de mortaal-amputatie in het melkgebit verantwoord. Aanbevolen wordt de modificatie waarbij geen amputatiepasta wordt gebruikt maar de gedevitaliseerde wortelpulpa wordt afgesloten met een zinkoxyde-eugenolcement.

Lamers - Heumen